

УДК 94(477:470):32.019.51

DOI <https://doi.org/10.32782/cusu-hist-2026-1-12>

Штагер Тетяна,
аспірантка факультету
соціальних та лінгвістичних комунікацій,
Горлівський інституту іноземних мов
Державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний педагогічний університет»
shtager-at@ukr.net
ORCID ID: 0009-0001-1105-8238

ІНФОРМАЦІЙНІ СКЛАДОВІ ФОРМУВАННЯ АСИМЕТРІЇ СУВЕРЕНІТЕТУ В УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИХ ВІДНОСИНАХ НА ПОЧАТКУ 1990-Х РОКІВ

У статті представлено результати аналітичного розгляду процесу формування українсько-російських відносин у 1991–1994 роках крізь призму концепту асиметричного суверенітету. На основі порівняльного аналізу розсекречених стенограм телефонних розмов та переговорів лідерів Сполучених Штатів Америки та Російської Федерації з фондів Архіву національної безпеки (National Security Archive) реконструйовано механізми узгодженого зовнішнього тиску на Україну. Доведено, що в зазначений період український державний суверенітет розглядався ключовими геополітичними гравцями не як самодостатня політико-правова цінність, а як змінна величина у системі глобальної стабільності, що залежала від вирішення питання радянської ядерної спадщини.

Встановлено наявність системного розриву між офіційним дипломатичним дискурсом, який декларував підтримку незалежності України, та реальною політичною практикою «конфіденційної комунікації», спрямованою на обмеження її суб'єктності у безпековій сфері. Проаналізовано роль інформаційних чинників у підтримці асиметричної моделі відносин та формуванні негативного міжнародного іміджу молодій держави. Виявлено, що системна репрезентація України провідними західними та російськими акторами в міжнародному медійному та політичному просторі як «загрози режиму нерозповсюдження» ядерної зброї та джерела потенційної дестабілізації слугувала інструментом легітимізації зовнішнього політичного й економічного тиску на українську владу.

У статті деталізовано використання інформаційної конструкції «нелегітимного володіння» ядерною зброєю Російською Федерацією для просування власних інтересів, зокрема в енергетичній сфері та питанні врегулювання боргових зобов'язань шляхом політичних поступок з боку України. Висвітлено ультимативний характер переговорів щодо приєднання України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї в обмін на стабільне постачання енергоносіїв. Здійснено критичний аналіз мемуарного наративу російської дипломатії, що дозволило деконструювати пропагандистські штампи та міфи, спрямовані на легітимізацію обмеження політичної суб'єктності України.

Доведено, що підписання Будапештського меморандуму 1994 року стало логічним завершенням формування асиметричної моделі суверенітету, зафіксувавши юридичну двозначність безпекових зобов'язань через використання терміна «запевнення» (*assurances*) замість «гарантії» (*guarantees*). Узагальнено результати дослідження, які свідчать, що закладена на початку 1990-х років структурна нерівновага у розподілі безпекових зобов'язань створила передумови для подальшої ревізії безпекового порядку, що склався у Європі після Другої світової війни. Визначено, що асиметрія суверенітету була закріплена не лише на рівні міжнародно-правових актів, а й через механізми прямого енергетичного шантажу та інформаційного домінування.

Ключові слова: асиметрія суверенітету, Будапештський меморандум, інформаційні чинники, міжнародна безпека, міжнародна комунікація, українсько-російські відносини, ядерне роззброєння.

Період початку 1990-х років став визначальним у формуванні базових параметрів українсько-російських відносин і міжнародно-правового статусу України як незалежної держави. У 1991–1994 рр. інституційне оформлення державного суверенітету України відбувалося

в умовах складної багатосторонньої взаємодії між Києвом, Москвою та Вашингтоном, центральним елементом якої було питання спадщини радянського ядерного арсеналу. Саме в цей період закладалися ті механізми впливу, які визначили нерівноважний характер відносин України з провідними суб'єктами міжнародної політики.

Попри офіційно задекларовану підтримку суверенного вибору України, реальна дипломатична практика свідчила про наявність стійкої асиметрії суверенітету. Йдеться не про формальне заперечення незалежності України, а про обмеження її суб'єктності у ключових безпекових питаннях. В межах стратегічного діалогу щодо ядерного роззброєння Україна фактично розглядалася не як повноправний учасник переговорів, а як об'єкт, щодо якого узгоджувалися рішення між Сполученими Штатами Америки та Російською Федерацією.

Важливу роль у підтриманні цієї асиметрії відігравали інформаційні чинники. У міжнародному політичному та медійному дискурсі початку 1990-х років Україна системно репрезентувалася через наративи «загрози режиму нерозповсюдження» та «нелегітимного володіння» ядерною зброєю. Таке символічне конструювання дозволяло легітимізувати зовнішній політичний та економічний тиск, зокрема в енергетичній сфері. У цьому контексті ключовою науковою проблемою є виявлення розриву між публічними деклараціями США та РФ щодо поваги до суверенітету України і реальними намірами, зафіксованими в документах неопублічної дипломатії.

Метою статті є дослідження процесу формування асиметрії суверенітету в українсько-російських відносинах початку 1990-х років шляхом зіставлення розсекречених стенограм неопублічних переговорів лідерів США та РФ з офіційними міждержавними деклараціями, а також виявлення ролі інформаційних чинників у обмеженні суб'єктності України.

Дослідження охоплює період від проголошення державної незалежності України у серпні 1991 року до завершення переговорного процесу щодо її ядерного роззброєння, зафіксованого підписанням Будапештського меморандуму у грудні 1994 року¹. Аналіз здійснюється за етапним принципом і зосереджується на трансформації переговорних форматів, механізмах ухвалення рішень та інформаційних чинниках, що визначали асиметричний характер реалізації суверенітету України у взаємодії з РФ.

Наукова новизна дослідження полягає у концептуалізації поняття «асиметричний суверенітет» стосовно українського державотворчого процесу початку 1990-х років на основі порівняльного аналізу розсекречених стенограм неопублічних переговорів лідерів США та РФ з фондів Архіву національної безпеки (National Security Archive). Автором реконструйовано приховані механізми узгодженого тиску на офіційний Київ, доведено інструментальний характер використання інформаційних конструкцій «ядерної загрози» для легітимізації обмеження політичної суб'єктності України та виявлено прямий зв'язок між інформаційним домінуванням РФ і досягненням нею поступок в енергетичній та безпековій сферах.

Теоретичне та концептуальне підґрунтя дослідження спирається на міждисциплінарний корпус праць з історії міжнародних відносин, безпекових студій та політичної історії. Історіографія проблеми охоплює період від середини 1990-х років до сьогодення та поділяється на три групи джерел: академічні дослідження (українські та зарубіжні), документальні матеріали міжнародних організацій і мемуарну спадщину безпосередніх учасників подій.

У колективній монографії «За ідентичність і незалежність. Війна Росії проти України» аналізується широкий спектр чинників, у межах яких простежується критичне осмислення ролі західних держав у підтримці статус-кво у Східній Європі після розпаду СРСР, зокрема крізь призму безпекових пріоритетів і страхів дестабілізації (Боряк Г. В., 2022). Ця інтерпретація дозволяє пояснити стриманість США у питаннях безпекових гарантій для України. Важливим для інтерпретації міжнародно-правового виміру асиметрії суверенітету є колективне дослідження під

¹ Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 5 грудня 1994 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text (12. 12. 2025).

редакцією В. Смолія «25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави», у якому наголошується на юридичній та термінологічній двозначності безпекових зобов'язань. Зокрема, звертається увага на використання формули *security assurances* («запевнення») замість *security guarantees* («гарантії»), що створило передумови для різночитань статусу наданих запевнень (Смолій В. А. (ред.), 2016). Окрему увагу процесу відмови України від ядерної зброї як результату складної взаємодії з Вашингтоном присвячено у дослідженні М. Буджеріна «Наслідуючи бомбу: розпад СРСР і ядерне роззброєння України» (Budjeryn, 2022).

Особливе значення для розкриття механізмів зовнішнього впливу мають праці С. Пайфера, американського дипломата та тогочасного співробітника Ради національної безпеки США, який характеризує відносини періоду 1991–1994 рр. як «асиметричне партнерство». У своїй праці «Орел та тризуб» він визнає, що Україна діяла під «спільним тиском Москви та Вашингтона», а значна частина фінансової допомоги (зокрема за програмою Нанна-Лугара) була інструментом реалізації передусім американських безпекових інтересів (Pifer S., 2017)².

Внутрішньополітичний контекст та логіка українського опору цій асиметрії висвітлені у працях та інтерв'ю Ю. І. Костенка, народного депутата України та голови Повноважної державної комісії з питань ядерного роззброєння³. Як безпосередній учасник переговорів, він деконструє економічну складову тиску, вказуючи на колосальний розрив між реальною вартістю переданих ядерних матеріалів та отриманою компенсацією, що фактично закріпило нерівноправний характер відносин. Доповнюють цю картину дослідження Ю. Шаповала щодо процесів ухвалення рішень у ситуації обмеженого маневру (Левенець Ю. А. (ред.), 2011) та нариси О. Гараня про трансформацію політичного ландшафту після Біловезьких угод (Naran O., 2005)⁴.

Концепт асиметричних відносин отримав глибоке осмислення у монографії А. Капелера «Нерівні брати», де простежено традицію ієрархічного сприйняття України в російській політичній культурі (Капелер А., 2018). Значний аналітичний потенціал містять праці С. Плохія, які розкривають стратегічне мислення американської адміністрації (Плохій С. М., 2019), та В. Горбуліна, присвячені аналізу викликів національній безпеці після 1994 року (Горбулін В. П., 2017).

Центральне місце у дослідженні посідає корпус розсекречених стенограм телефонних розмов та переговорів з Архіву національної безпеки США (National Security Archive, Університет Джорджа Вашингтона), що дозволяють здійснити компаративний аналіз між декларативним рівнем політики та реальною практикою обмеження суверенітету України. Окрему групу джерел становлять свідчення представників російської дипломатії (зокрема Ю. Дубініна), які залучаються з метою наукової деконструкції та спростування імперських міфів і штампів, сформованих у російському зовнішньополітичному дискурсі.

Попри значну кількість наукових публікацій, залишається недостатньо дослідженим ступінь кореляції між конфіденційними домовленостями США та РФ і тими інформаційними сигналами, які трансливалися українській стороні та міжнародній спільноті. Зокрема, у науковому дискурсі бракує системного аналізу того, як саме неопублічні переговори формували рамки допустимого для України політичного вибору. Залучення стенограм з фондів Архіву національної безпеки відкриває можливість для детальної реконструкції прихованих механізмів узгодженого зовнішнього тиску та їхнього супровідного інформаційного інструментарію.

Формування українсько-російських відносин на початку 1990-х років відбувалося не в бінарній площині «Київ–Москва», а в межах стратегічного трикутника США–РФ–Україна, де Вашингтон і

² Impact of Republic Sovereignty on Soviet Strategic Forces. National Intelligence Council Memorandum (NIC M 91-10007). September 1, 1991. *National Security Archive*. URL: <https://nsarchive.gwu.edu/document/23602-document-01> (16. 02. 2026).

³ Костенко Ю. «Уроки історії» (історія ядерного роззброєння України): інтерв'ю / розмову вела Л. Назаренко. *Суспільне Полтава: YouTube-канал*. 2015. 15 груд. URL: https://youtu.be/f_gNQo2sCf4 (06.03.2026).

⁴ Угода про створення Співдружності Незалежних Держав від 8 грудня 1991 р. : ратифіковано із застереженнями Постановою ВР № 1958-ХІІ від 10. 12. 1991. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_077#Text (31. 10. 2025).

Москва визначали параметри допустимої суб'єктності нової держави. Вже на етапі розпаду СРСР український суверенітет розглядався не як самодостатня політико-правова реальність, а як змінна у ширшій конструкції глобальної стабільності, насамперед у вимірі ядерного контролю.

Показовою в цьому контексті є стенограма телефонної розмови між президентом США Дж. Бушем-старшим та президентом РФ Б. Єльциним від 30 листопада 1991 року, що відбулася за два дні до Всеукраїнського референдуму. Україна в цій розмові фігурує не як суб'єкт переговорів, а як фактор, щодо якого узгоджуються позиції. Американський президент прямо наголошував на небажанні Вашингтона здійснювати кроки, які могли б бути інтерпретовані як самостійне визнання української незалежності без урахування позиції Москви: *«Ми не хочемо, щоб наші дії виглядали як визнання... ми не збираємося створювати проблем для вас»*⁵. Ця формула чітко фіксує пріоритетність стабільності відносин із Росією над правом України на самостійне міжнародне позиціонування.

Таким чином, ще до формального підтвердження незалежності було закладено основу асиметрії суверенітету: стратегічні рішення щодо України ухвалювалися без її участі. Як зазначає історик О. Бажан, цей період характеризувався зовнішнім прагматизмом акторів, для яких ключовим завданням було збереження керованості у Східноєвропейському регіоні, а не інституціоналізація нових суверенітетів (Бажан О. Г., 2022, с. 1389).

Публічний дискурс США щодо України був позначений декларативною підтримкою принципу самовизначення. Проте зіставлення офіційних заяв із матеріалами конфіденційної комунікації виявляє системний розрив між цінностями та реальною політичною практикою. Особливо показовим є контраст між телефонною розмовою президентів США і України Дж. Буша-старшого з Л. Кравчуком від 3 грудня 1991 року та його ж розмовою з Б. Єльциним напередодні референдуму. У спілкуванні з українським лідером висловлювалася повага до вибору народу, водночас у комунікації з російським керівництвом артикулювався інший пріоритет – *«централізований контроль над ядерною зброєю»*⁶.

Ця дихотомія свідчить про існування двох паралельних рівнів політики, де Україна була адресатом інформаційних сигналів, але не учасником вироблення рішень. Як підкреслює швейцарський історик А. Каппелер, для західних еліт незалежність України була радше похідною від проблеми стабільності, ніж самостійною цінністю (Каппелер А., 2018, с. 142–144).

Після здобуття незалежності ключовим інструментом обмеження української суб'єктності стало ядерне питання. Стівен Пайфер характеризує цей період як *«асиметричне партнерство»*, визнаючи, що Україна опинилася під *«спільним тиском Москви та Вашингтона»*, спрямованим на повну передачу арсеналу Росії, а в тогочасному міжнародному інформаційному просторі держава системно репрезентувалася як *«проблема нерозповсюдження»* (Pifer S., 2017, р. 74). С. Плохій зауважує, що у західному політичному мисленні Україна постала не як держава-спадкоємець, а як потенційне джерело дестабілізації, що потребує зовнішнього контролю (Плохій С. М., 2019, с. 327–328).

Аналіз мемуарів Юрія Дубініна, радянського і російського дипломата, у зіставленні з архівними стенограмами свідчить про використання конструкції *«нелегітимного володіння»* ядерною зброєю як інструмента економічного тиску⁷. Зокрема, російська сторона через специфічну інтерпретацію Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ)⁸ просувала тезу, що Росія як єдина ядерна держава- правонаступниця СРСР не має права передавати ядерну зброю будь-

⁵ Memorandum of Telephone Conversation between President Bush and President Yeltsin, 1991. URL: <https://nsarchive.gwu.edu/document/23634-memorandum-telephone-conversation-between-president-bush-and-president-yeltsin> (10. 12. 2025).

⁶ Memorandum of Telephone Conversation between President Bush and President Leonid Kravchuk, 1991. URL: <https://nsarchive.gwu.edu/document/23635-memorandum-telephone-conversation-between-president-bush-and-president-leonid> (05. 11. 2025).

⁷ Дубинин Ю. В. Дипломатический марафон: записки руководителя Государственной делегации Российской Федерации на переговорах с Украиной, 1992–1999. Москва: Колос, 2009. 231 с. [Використано виключно з метою наукового спростування російських зовнішньополітичних міфів та штампів].

⁸ Меморандум про гарантії безпеки...

кому, а отже, будь-які претензії Києва навіть на право власності (без операційного контролю) на ядерні компоненти маркувалися як незаконні та небезпечні⁹. У такий спосіб інформаційна стратегія РФ була спрямована на делегітимізацію української позиції в очах світової спільноти: Україна змальовувалася не як повноправний власник майна на своїй території, а як «нелегітимний утримувач», чії амбіції створюють ризики для глобального режиму безпеки. Ядерна тематика інкорпоровалася в механізм примусу, де інформаційний тиск легітимізував матеріальні важелі впливу, зокрема питання постачання палива для АЕС. Якщо у мемуарах російський дипломат подає процес як «дипломатичний марафон», то розсекречені документи свідчать про жорсткий ультимативний підхід. Документальним підтвердженням такого підходу є стенограма від 27 вересня 1994 року, згідно з якою Б. Єльцин заявив Б. Клінтону про намір «притиснути Кучму до стіни», висунувши ультиматум: приєднання до ДНЯЗ в обмін на енергоносії¹⁰.

На цей примус гостро реагував внутрішній український дискурс. Юрій Костенко, деконструючи економічну складову процесу, вказує на колосальний розрив між вартістю переданих ядерних матеріалів та отриманою Україною компенсацією, що фактично закріпило нерівноправний характер відносин¹¹. Це підтверджує, що фінансова допомога була не стільки підтримкою суверенітету, скільки інструментом реалізації американських безпекових інтересів (Pifer S., 2017). На думку Ю. Шаповала, українське керівництво змушене було реагувати на вже сформовані зовнішні рамки, не маючи можливості впливати на їхнє первинне конструювання (Левенець Ю. А. (ред.), 2011, с. 54–55).

Кульмінацією процесу стали події 1993–1994 років. Стенограма розмови Б. Клінтона та Б. Єльцина від 22 грудня 1993 року демонструє, що залучення України до переговорів розглядалося як формалізація вже досягнутих між США та РФ домовленостей: «Ми повинні запрошувати Кравчука до Москви лише якщо у нас буде домовленість з українцями [зміст Тристоронньої заяви – прим. авт.]»¹².

Будапештський меморандум 1994 року закріпив асиметрію суверенітету в юридично двозначній формі¹³. Як зазначає історик В. Смолій, використання терміна *assurances* («запевнення») замість *guarantees* («гарантії») в англomовному тексті дозволило підписантам уникнути реальних зобов'язань (Смолій В. А. (ред.), 2016, с. 169). Узагальнення цього розриву між декларативним та операційним рівнями подано в таблиці 1.

Проведене дослідження дозволяє констатувати, що українсько-російські відносини періоду 1991–1994 рр. формувалися в межах структурної нерівноваги, детермінованої геополітичними трансформаціями після розпаду СРСР. У зазначений період реалізація Україною державних прерогатив була обмежена необхідністю узгодження зовнішньополітичного курсу з інтересами провідних суб'єктів міжнародних відносин.

Компаративний аналіз офіційного дискурсу та матеріалів неpubлічної комунікації виявив системну дихотомію між задекларованою підтримкою незалежності України та реальною дипломатичною практикою, спрямованою на звуження її безпекової суб'єктності. Взаємодія у стратегічному трикутнику Вашингтон – Москва – Київ набула ознак асиметричного партнерства, за якого українська сторона розглядалася переважно як об'єкт узгодженого зовнішнього впливу.

⁹ Дубинин Ю. В. Указ. соч. С. 52–54.

¹⁰ Memorandum of Conversation. Expanded Session on Security Issues with President Yeltsin of the Russian Federation. September 27, 1994, 4:35–5:35 pm. Cabinet Room. The White House. National Security Archive. URL: <https://nsarchive.gwu.edu/document/23700-excerpt-pp-1-6-7-memorandum-conversation-president-clinton-and-president-yeltsin-s> (30. 12. 2025).

¹¹ Костенко Ю. «Уроки історії»...

¹² Memorandum of Telephone Conversation between President Clinton and President Yeltsin, 1993. URL: <https://nsarchive.gwu.edu/document/23688-memorandum-telephone-conversation-between-president-clinton-and-president-yeltsin> (15. 12. 2025).

¹³ Меморандум про гарантії безпеки...

Контраст публічних декларацій та непублічних домовленостей (1991–1994 рр.)

Дата / Подія	Публічна позиція (декларація)	Реальний зміст (за стенограмами / мемуарами)
30. 11. 1991	Підтримка демократичних процесів у СРСР, нейтралітет напередодні референдуму в Україні	«Ми не хочемо, щоб наші дії виглядали як визнання...» – узгодження позиції США з РФ щодо України
03. 12. 1991	Вітання незалежності України, запевнення у повазі до суверенітету	Різкий контраст із розмовою Буш–Єльцин; визнання як елемент політичного торгу.
1992–1993	Риторика партнерства та «братнього співробітництва»	Прив'язка ядерного роззброєння до енергетичних поставок і боргових зобов'язань
22. 12. 1993	Підготовка Тристоронньої заяви за участю України	«Запрошувати Кравчука лише за наявності домовленостей...» ¹⁴ – формалізація вже ухвалених рішень
27. 09. 1994	Заяви про партнерство та підтримку реформ Л. Кучми	Б. Єльцин: «Я збираюся притиснути Кучму до стіни. ДНЯЗ або вони не отримають ні газу, ні нафти!» ¹⁵ .
05.12.1994	Надання Україні «гарантій безпеки»	Використання терміна <i>assurances</i> ; відсутність юридично зобов'язувальних механізмів

Ключовим чинником підтримання цієї ієрархічності виступив інформаційно-комунікативний супровід процесу ядерного роззброєння. Встановлено, що російська сторона використовувала специфічні інтерпретації норм ДНЯЗ для дискредитації правових підстав володіння Україною компонентами ядерного арсеналу. Аналіз мемуарного нарративу Ю. Дубініна дозволяє реконструювати стратегію дискурсивного виключення України з кола легітимних власників ядерної спадщини СРСР. Через впровадження конструкту «нелегітимного володіння» відбувалася підміна правового питання про поділ майна колишнього СРСР безпековим нарративом про «загрозу режиму нерозповсюдження». Це дозволило зовнішнім акторам обґрунтувати необхідність політичного та економічного тиску на українське керівництво.

Доведено кореляцію між інформаційною делегітимізацією статусу України та застосуванням інструментів енергетичної залежності. Формування негативного міжнародного іміджу держави як джерела дестабілізації створило сприятливе тло для висунення ультимативних вимог у сфері постачання енергоносіїв. Таким чином, диспропорція владних можливостей закріплювалася через поєднання лінгво-комунікативних механізмів (фреймування України як «проблемного» учасника) та економічної детермінації.

Результати дослідження підтверджують, що архітектура базових безпекових домовленостей початку 1990-х років формувалася без паритетної участі української сторони. Стенограми непублічних переговорів свідчать, що залучення Києва до діалогу часто мало формальний характер і відбувалося на стадії легітимізації вже ухвалених рішень. Це зумовило встановлення нерівноправних параметрів взаємодії, що мали тривалий негативний вплив на стабільність безпекового середовища в регіоні.

Підписання Будапештського меморандуму 1994 року стало юридичним закріпленням асиметричної моделі суверенітету. Використання термінологічної неоднозначності (*assurances* замість *guarantees*) зафіксувало декларативний характер безпекових зобов'язань з боку підписантів. У довгостроковій перспективі така система, заснована на домінуванні інтересів обмеженого кола акторів, створила передумови для подальшої дестабілізації європейського порядку.

¹⁴ Memorandum of Telephone Conversation... 1993.

¹⁵ Memorandum... 1994.

Перспективи подальших розвідок вбачаються у детальному вивченні зв'язку між ядерною конверсією та динамікою енергетичної залежності України, а також у дослідженні внутрішньополітичного опору інформаційному тиску в середині 1990-х років.

Список літератури

- Боряк Г. В., 2022. *За ідентичність і незалежність. Війна Росії проти України: історичні передумови, геополітичні паралелі*. Кн. 1. Київ.
- Буджерін М., 2025. *Наслідуючи бомбу: розпад СРСР і ядерне роззброєння України*. Львів.
- Горбулін В. П. (ред.), 2017. *Світова гібридна війна: український фронт*. Київ.
- Каппелер А., 2018. *Нерівні брати. Українці та росіяни від середньовіччя до сучасності*. Чернівці.
- Левенець Ю. А. (ред.), 2011. Шаповал Ю. І. *Політична енциклопедія*. Київ.
- Плохій С. М., 2019. *Остання імперія: занепад і крах Радянського Союзу*. Харків.
- Смолій В. А. (ред.), 2016. *25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави*. Київ.
- Шаповал Ю. І., 2001. *Україна ХХ століття: Особи та події в контексті важкої історії*. Київ.
- Naran O., 2005. *More than Neighbours. A search for new paradigm of relations between the EU and Ukraine*. Bern.
- Nye J. S. Jr., 2005. *Soft Power: The Means To Success In World Politics*. New York.
- Pifer S., 2017. *The Eagle and the Trident: U.S.—Ukraine Relations in Turbulent Times*. Washington.

Tetiana Shtaher

INFORMATION FACTORS IN THE FORMATION OF ASYMMETRIC SOVEREIGNTY IN UKRAINIAN–RUSSIAN RELATIONS IN THE EARLY 1990S

This article presents the results of an analytical study of the formation of Ukrainian-Russian relations between 1991 and 1994 through the prism of the concept of asymmetric sovereignty. Based on a comparative analysis of declassified transcripts of telephone conversations and negotiations between the leaders of the United States and the Russian Federation from the National Security Archive, the study reconstructs the mechanisms of coordinated external pressure on Ukraine. It is argued that during this period, Ukrainian state sovereignty was viewed by key geopolitical actors not as a self-sufficient politico-legal value, but as a variable within the system of global stability, contingent upon the resolution of the Soviet nuclear legacy.

The study identifies a systemic gap between the official diplomatic discourse, which declared support for Ukraine's independence, and the actual political practice of «confidential communication» aimed at limiting Ukraine's agency in the security sphere. The role of informational factors in maintaining an asymmetric model of relations and shaping a negative international image of the nascent state is analyzed. It was found that the systemic representation of Ukraine by leading Western and Russian actors in the international media and political spheres as a «threat to the non-proliferation regime» and a source of potential destabilization served as a tool for legitimizing external political and economic pressure on the Ukrainian leadership.

The article details the utilization of the informational construct of «illegitimate possession» of nuclear weapons by the Russian Federation to promote its own interests, particularly in the energy sector and the settlement of debt obligations through Ukrainian political concessions. The study highlights the ultimatum-driven nature of negotiations regarding Ukraine's accession to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT) in exchange for stable energy supplies. A critical analysis of the memoir narrative of Russian diplomacy is conducted, allowing for the deconstruction of propaganda clichés and myths aimed at legitimizing the restriction of Ukraine's political agency.

It is demonstrated that the signing of the 1994 Budapest Memorandum was the logical conclusion of the formation of the asymmetric model of sovereignty, codifying the legal ambiguity of security commitments through the use of the term «assurances» instead of «guarantees» The research findings conclude that the structural imbalance in the distribution of security obligations established in the early 1990s created the preconditions for the subsequent revision of the post-WWII European security order. It is determined that the asymmetry of sovereignty was consolidated not only at the level of international legal acts but also through mechanisms of direct energy blackmail and informational dominance.

Key words: asymmetric sovereignty, Budapest Memorandum, informational factors, international security, international communication, Ukrainian-Russian relations, nuclear disarmament.

References

- Boriak H. V. (ed.), 2022. *Za Identychnist i Nezalezhnist. Viina Rosii proty Ukrainy: istorychni peredumovy, heopolitychni paraleli* [For Identity and Independence. Russia's war against Ukraine: historical background, geopolitical parallels]. Vol. 1. Kyiv. (In Ukrainian).
- Budjeryn M., 2025. *Nasliduiuchy bombu: rozpad SRSR i yaderne rozzbroiennia Ukrainy* [Inheriting the Bomb: The Collapse of the USSR and the Nuclear Disarmament of Ukraine]. Lviv. (In Ukrainian).
- Horbulin V. P. (ed.), 2017. *Svitova hibrydna viina: ukrainskyi front* [World Hybrid War: Ukrainian Front]. Kyiv. (In Ukrainian).
- Kappeler A., 2018. *Nerivni braty. Ukraintsi ta rosiiany vid serednovichchia do suchasnosti* [Unequal brothers. Ukrainians and Russians from the Middle Ages to the present]. Chernivtsi. (In Ukrainian).
- Levenets Yu. A. (ed.), 2011. *Politychna entsyklopediia* [Political Encyclopedia]. Kyiv. (In Ukrainian).
- Ploky S. M., 2019. *Ostannia imperiia: zanepad i krakh Radianskoho Soiuzu* [The Last Empire: The Final Days of the Soviet Union]. Kharkiv. (In Ukrainian).
- Smolii V. A. (ed.), 2016. *25 rokiv nezalezhnosti: narysy istorii tvorennia natsii ta derzhavy* [25 years of independence: essays on the history of the creation of the nation and the state]. Kyiv. (In Ukrainian).
- Shapoval Yu. I., 2001. *Ukraina XX stolittia: Osoby ta podii v konteksti vazhkoj istorii* [Ukraine of the 20th century: Persons and events in the context of difficult history]. Kyiv. (In Ukrainian).
- Haran O. V., 2005. *More than Neighbours. A search for new paradigm of relations between the EU and Ukraine*. Bern. (In English).
- Nye J. S. Jr., 2005. *Soft Power: The Means To Success In World Politics*. New York. (In English).
- Pifer S., 2017. *The Eagle and the Trident: U.S. – Ukraine Relations in Turbulent Times*. Washington. (In English).

Дата першого надходження статті до видання: 10.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.05.2026